

Élő és pusztulóban lévő magyar értékeink két óceán között. Beszámoló 2023-as utamról

Dr. Tóth Gergely, www.magyarnegyed.com, 2023 októbere

Itt a Kárpát-medencén kívüli magyar diaszpóra és emigráció tárgyi emlékeit fényképeken megörökítő értékmentő munkám egyik 2023-as szakaszának, az USA-n belüli többhetes utamnak összefoglalóját olvashatják. Ez bővebb, mint a szintén itt található 2017-es kanadai útibeszámoló, mivel több helyi részletet tartalmaz, és írok magáról a “módszertanról”, az utazás mindennapjairól, gyakorlati oldaláról, örömeiről és nehézségeiről is.

Ez az utam időben és távolságban különböző okoknál fogva hosszabb volt, mint általában, de a 2013 óta rendszeres évi utak során a 14-18000 km átlagosnak tekinthető. (Kivéve a 2020-as járvány-évet, de még akkor is megtettem vagy 5000 km-t, félreeső, vidéki helyszínekre.) Egy térképet is csatoltam a beszámoló végén.

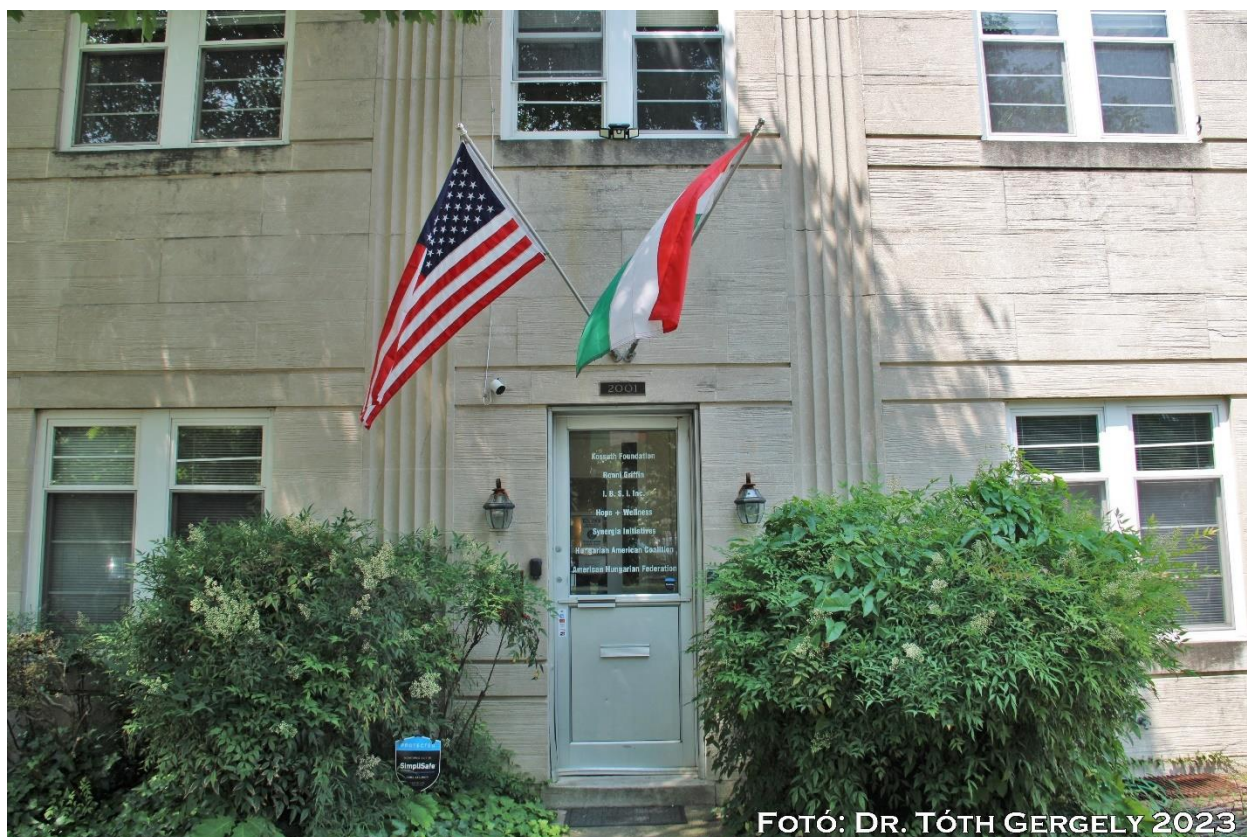
Floridából **május 19.-én, pénteken** reggel indultam el idei utamra. A címlistám hosszú, általános szabályként azt követem, hogy annyi magyar vonatkozású helyszínt látogatok meg, amennyi csak belefér. Rendes “turizmusra”, általános városnézésre ilyenkor nincs időm, de nem is érdekel, eszembe sem jut, sőt, ha felmerül a lehetősége (pl. valaki ajánlja vagy meghív ide-oda, akárcsak egy ebédre), kifejezetten zavar. -Egésznapos vezetés után Észak-Karolinában szállok meg egy

“csótányos” motelben, amit 75 dollárért mérnek. (Két-három éve még ötvenért meg lehetett kapni egy ilyen szobát.) A kocsidugig tele van majd egy köbméternyi, a Mikes Kelemen Program keretében hazaszállítandó emigrációs irat-, könyv- és újságanyaggal, melyet az évek során gyűjtöttem vagy mentettem meg az enyészettől, s amit a washingtoni magyar követségen kell leadnom hétfő délelőtt.

2. nap: Port Republic, Virginia állam: a keresett emléktábla az amerikai polgárháború magyar hadvezérének, Stáhel Gyulának állít emléket, dimbes-dombos szép vidéken, tanyavilágban, egy korabeli csatatéren. Az időjárásjelentés nem biztató, de hajnali fél ötös indulással mégis nekivágok, muszáj megpróbálni, s tíz körül oda is érek és sikerrel járok. Utána Alexandria elővárosban fényképezek le egy volt magyar vonatkozású épületet, majd a washingtoni Capitoliumba megyek (az amerikai országgyűlés épülete), ahol egy kötelező vezetés végén külön kérésre az idegenvezető megmutatja a Kossuth-mellszobrot, melyet az Amerikai Magyar Szövetség állított 1990-ben. Ezután még lefényképezem a kommunizmus elől menekült magyar piaristák Monroe St.-i volt házát, aztán gyorsan vissza Alexandriába a már említett épülethez, amit most ér jól a nap. Gyakori, hogy többször vissza kell menjek egy helyszínre, akár több száz km-es utak árán is, mert fontosnak tartom, hogy képeim jól megvilágított épületeket ábrázoljanak. S ez még az egyszerűbb ok, van olyan, hogy a homlokzatot azévben éppen állványzat takarja, vagy egy kamion parkol előtte, s ki tudja, mikor mozdul el onnan... Este Silver Springben szállok meg a Kőrössy-családnál, akik tavaly is kedves vendéglátóim voltak.

3. nap: Ma is Washington és környéke van soron: Herndonban Nagy Ferenc emigráns miniszterelnök lakóhelyét és a rajta lévő

emléktáblát fényképezem, majd Washingtonban megnézem az egyik volt Kossuth Házat (az 1896-ban alapított Amerikai Magyar Református Egyesület otthona 1964-86-ig), ami tavalyi ottjártamkor, pont egy éve fel volt állványozva, így akkor nem tudtam lefotózni. Majd felmegyek Baltimore-ba, ahol három célpontom van, a Kossuth Street, néhai Soós József, az Amerikai Magyar Újság nevű lap szerkesztőjének lakhelye, végül a valamikori helyi magyar szentmiséknek otthont adó székesegyház (New Cathedral). Szerencsére vasárnap lévén valamivel kisebb a forgalom. Baltimore-ban a bevezető útvonal az általam látott gettók közül talán a legsanyarúbb képet nyújtja, már vasárnap délelőtt az összes nem éppen bizalomgerjesztő figura az utcán lődörög, az utcák, az épületek olyan állapotban, amelyet sem a Balkánon, sem Ukrajnában nem lehet látni. Az ebéd persze most sem fér bele, de ilyenkor nem is hiányzik, csak a reggel elkészített kávé alkotja a menüt, meg valami ropi „lentről”. Koradélután visszaszaladok Washington mellé, Silver Springben egy épület, Kensingtonban még egy, majd Rockville-ben a volt Camp Olympia lovasfarm, melynek magyar alapító-tulajdonosai voltak és sok magyar rendezvényt látott vendégül az 1970-es-80-as években. Majd még egyszer elmegyek a herndoni házhoz megfelelő, kevésbé éles napfényben.

A Kossuth-ház bejárata Washingtonban

4. nap: Délelőtt leadom a köbméternyi anyagot a washingtoni magyar nagykövetség Shoemaker utcai épületében, majd külső képeket készítek a jelenlegi, belvárosi Kossuth Háznál, aztán „A pesti srác” szobrát fotózom a követség Rhode Island Avenue-n lévő központi épülete kertjében, végül a volt Taba-féle 'Old Budapest' vendéglő épületét örökítem meg az egyik külvárosban, Fairfax-ben. Ezt követően indulok fel New Jersey-be Passaicba Balogh Laci atyához, aki a Szent István templomnál (<https://ststephenspassaic.com>) immár harmadik utamon ad szállást.

5. nap: Délelőtt a jó másfél órára lévő Trentonba megyek, ahol több magyar vonatkozású temető vagy temetőrész egymás mellett helyezkedik el, más nemzetek és templomok temetőrészei

társaságában, elsőre nem könnyű eligazodni. Utána a Clinton Ave.-ra megyek, ami régen a magyar negyed egyik központja volt, ott magyar vonatkozású épületeket keresek. Ma részben feketék, részben latin-amerikaiak által lakott kerület. Délután 4 körül benézek a magyar református templomba, ami immár 126 éve dacol itt az idővel és az elgettósodott környékkel. A tiszteletesné fogad, a múzeumukban és a szentélyben fényképezek. Szörnyű környezet, de vitézül tartják magukat, a maroknyi gyülekezet nem akarja veszni hagyni az épületeket s vele a templom és a közösség történelmét. Néhány éve, amikor itt jártam, a parókia földszinti ablakaira belülről nejlonréteg volt ragasztva, hogy ha lövések érik az épületet, akkor az üveg ne repüljön szanaszét...

[Zárójel: Csodálom azokat a régi, fogyatkozó templomokat, amelyek a környék lepusztulása ellenére, megható módon helyben maradnak, s nem választják az egyszerűbb utat, a békésebb, igaz, személytelen elővárosokba való költözést, melynek során múltjuk, történelmük nagy részét is kénytelenek maguk mögött hagyni. Ugyanakkor néha muszáj is menni, mert a nép nem szívesen jár olyan környéken templomba, ahol lövöldöznek vagy feltörik a kocsiját. Mindenesetre e templomok utolsó mohikánokként még mindig hirdetik, hogy 100-120 évvel ezelőtt pezsgő magyar élet zajlott a környéken, s a hívek tartják az épületet, amíg csak tudják... Zárójel bezárva.]

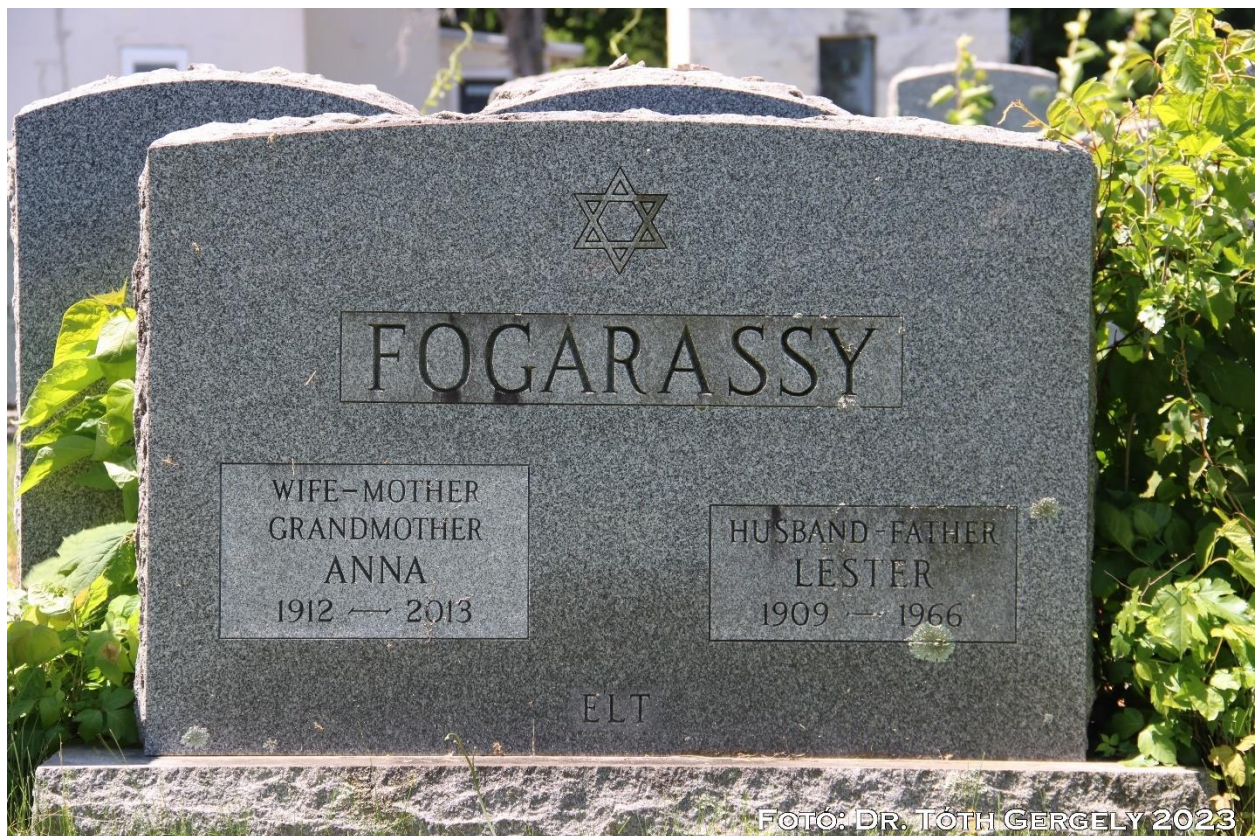

Az egyházközség elhunytainak emlékműve a trentoni Szt. István templom temetőjében

6. nap: New Jersey állam másik oldalán, Woodbridge-ben a Clover Leaf temetőben fényképezek, ahol öt különböző helyi magyar református templom tagjai nyugszanak egy egybefüggő területen, így a sok átfedés miatt szinte kibogozhatatlan, ki melyik gyülekezet tagja volt. Amikor előtte érdeklődöm, az irodán az ügyintézők mindenáron pénzt akarnak beszedni tőlem, mivel biztos „családfakutatás” miatt vagyok itt, de sikerül megúsznom. Itt jó másfél órát bóklászom a földre süllyesztett, egyhangú sírfedő lapok között. Ezután Perth Amboy, Carteret, South Plainfield, a New York-i oldalon Staten Island (New Yorkba csak 15 dolláros híd-díj árán lehet bemenni), majd New Brunswick magyar emlékei vannak

oron. Este pedig még épp visszaérek Passaicra a szentmisére a magyar templomba. Amerikában ma már csak itt, s talán Detroitban tartanak magyar nyelvű hétköznapi misét. Ami külön üdítő, az a rendszeres harangozás megléte, mivel ezt Amerikában a legtöbb helyen már sikeresen háttérbe szorították, „zavarja a szomszédságot”.

7. nap: Irány Connecticut állam: Korai indulással 2-3 óra alatt, a kötelező dugókon átvergődve érek Fairfieldre, Bridgeportra (mely a XX. sz. első felében az USA 3.-4. legnagyobb magyar lakosságával rendelkezett), Sheltonba, Stratfordra, majd viisszaszaladok Bridgeportra, aztán West Havenben a volt magyar zsidó temető következik.

West Haven, magyar eredetű zsidó temető

Este megint New Jersey-ben, a Wayne nevű kisvárosban a Seven Tribesmen (Hétvezér) nevű, magyar cserkészek által alapított és működtetett sörözőben fényképezek. Van paprikás sörük is!

FOTÓ: DR. TÓTH GERGELY 2023

8. nap: Reggel felmegyek Mahwah város magyar gyökerű görög-katolikus templomához külső fényképezésre, utána Closter és Clifftside vannak soron, majd a New York-i oldalon Yonkers volt magyar református és görög-katolikus templomai. A volt, évek óta bezárt katolikus Szt. Margit templom is tervbe volt véve, de amikor befordulok az épület elé, látom, hogy hatalmas munkagépek már éppen végeztek a bontással. Tavaly is elhaladtam erre, de idő híján következőre hagytam. Hiba volt, ez az épület örökre elveszett. (Szerencsére 2011-ben, a kerítésen való átmászás árán sikerült néhány külső képet készítenem róla.) Aztán megint Closter, Paramus városkában egy temető és a Sandor Court nevű utcácska, végül az állam északi határán fekvő Hewitt. Este a szállásra érkezve

megint magyar mise, majd Laci atya 50. születésnapját ünnepeljük a parókián kb. huszan.

9. nap: Reggel vissza Hewittbe, hogy a valaha ott szolgáló magyar apákak sírjait is megörökítsem, amik tegnap délután már ellenfényben voltak. Majd bemegyek New York City egyik elővárosába egy épülethez. Benéznék a tavaly már részben lefotózott itteni volt magyar zsidó temetőbe is Glendale negyedben, de nem csoda, hogy szombat lévén zárva van, érdekes módon a passaici zsidó temető viszont nyitva, igaz, ott nincs fényképezni való. A napot Passaicon a St. Mary's Cemetery zárja, telis-tele magyar sírokkal, az 1900-as évek elejére visszamenően.

10. nap: Reggel ismét irány a jó 40 percre lévő Mahwah görög-katolikus temploma, hogy belülről is megörökítsem. Az internetes hirdetésben vasárnap délelőtt 9-es szentmise áll, de sehol senki, illetve rajtam kívül még egy házaspár jön hiába, ez tehát veszett idő és benzin. Sietek le Elizabeth városba, kb. 45 perc, ott a volt görög-katolikus St. George templom belseje érdekel, ma egy indiai keresztény felekezeté, kedvesen fogadnak. Ezután bekopogok a templom régi, eredeti, innen 5-6 percre lévő faépületébe is, mely ma magánházként funkcionál. Miután bemutatkozom, lakója, az idős Ms. Angie egy pillanatig habozik, hogy beengedjen-e, de aztán készségesen megmutatja a ház azon jegyeit, amik még ma is a valamikori templomi jellegre utalnak. -Aztán átszaladok Newark-ba, a magyar katolikus miséknek valaha otthont adó templomba, utána Jersey City-be a St. Mary's görög-katolikus templomba, majd Elizabeth-re, a ma feketék templomaként fungáló volt Magyar Klubba, aztán vissza Glendale-be a zsidó temetőbe. Végül még éppen ott érem a mai, közép-amerikai egyháztagokat Yonkersben a

volt magyar görög-katolikus templomnál, így azt is le tudom fotózni bent is. Háromnapos ünnepi hétvége van, de a dugók ugyanakkorák, mint hétköznapi, pedig azt gondolná az ember, hogy ilyenkor a nép vidékre megy vagy pihen. Az egyedüli kivétel a vasárnap koradélelőtt, amikor az emberek templomba mennek vagy még alszanak. A vasárnap ezeken az utakon egyébként „fontos nap”, épp azért, mert a templomok – már amelyik működik – ekkor garantáltan nyitva vannak, míg hétközben nem, vagy csak elvétve, így vasárnap délelőtt annyi templomot kell végigszaladjak, amennyit csak tudok. Este Garfielden a pótolhatatlan Kerkay házaspárhoz köszönök be, akik most is félretettek nekem emigrációs anyagokat. A környék oszlopos magyar tagjai, többek között ők vezették évtizedekig – persze végig önkéntesen – a passaici-i Magyar Múzeumot és a Magyar Iskolát.

11. nap: Délelőtt Passaic és Garfield van műsoron, a volt magyar környék és a temetők, délután pedig a cserkészvezető Marshall Laciéknál a szokásos magyar kerti fogadásra nézek be egy rövid időre. Idős, régi „DP-sek” is akadnak még a vendégek között, aztán Pándy György, a helyi cserkészbolt volt vezetője, vagy Bodnár Ágnes, a legendás „hontalan sas” Bodnár Gábor cserkészvezető egyik lánya, és hála Istennek sok magyar gyerek. (A Hontalan Sasok volt az a Bajorországban alakult cserkész-csoport, mely a háború után a nyugat-európai menekülttáborokban életben tartotta, újraindította, és négy földrészen kiemelkedő sikerrel meghonosította az odahaza a kommunisták által betiltott magyar cserkészéletet.)

12. nap: New Brunswick-on a Szent László templomnál a mindig segítőkész Hajdú-Németh László fogad, itt az egyházközség és a hozzá kapcsolódó, már nem működő Szt. László Iskola történetét

és életét ábrázoló kiállítási tablókat szedjük elő a pincéből, ezeket fotózom vagy másfél óra hosszat kint a parkolóban a napon. Utána a St. Peter katolikus temető jön, magyar sírok szempontjából igazi aranybánya. Sokukon rajta van a régi „öregamerikás” bevándorlók kárpát-medencei születési helye, ami értékes és ritka adat. -Ezután a Hungarian American Athletic Clubba sietek (<https://magyarklub.org>), ahol éppen a teljes gőzzel a hétvégi, nagymúltú Hungarian Festivalra készülnek kolbásztöltéssel, de Kovács Mózes társelnök mégis átvisz Somersetbe, a klub „tanyájára”, hogy oda is beengedjen. Utána irány Dunellen, Carteret, majd Fords-on a magyar görög-katolikus temető, utána a Rutgers egyetem Livingston kampuszán az ’56-osokat fogadó, valaha itt állt Camp Kilmer laktanyára utaló nyomokat fényképezek. Végül Rahway városka esik még útba. Este egy egyházztaggal segítünk az atyának a kertben, megmetsszük a parókia hátsó falait magasan beborító borostyánt, utána röviden beköszönök Kerkayékhoz a folyó másik oldalán. A nap végén átmegyek a Szent István templom most épp üresen álló iskolaépületébe (az elmúlt években a helyi amerikai iskolarendszernek volt kiadva), hogy megkeressem a templom támogatóit megörökítő Benefactors-tablókat, amiket 2011-ben néhai Vas László atya mutatott meg, azóta azonban nyomuk veszett, de megint le akarom őket fényképezni jobb minőségben. Kb. 45 perces épületjárás, zseblámpázás után egy csak létrán megközelíthető tárolósarokban, a nagyterem színpada fölött megtalálom őket, ahhoz túl nagyok és nehezek, hogy kézben levigyelem őket a létrán, a sarkuknál fogva óvatosan leeresztem őket úgy, hogy félúton egy épp ott tárolt pulpitus tetejére sikerül őket navigálnom. Miután lefotóztam őket, átviszem mindhármat a Szent Erzsébet terembe, a magyarok által jelenleg is használt közösségi

térbe, ahol majd felrakják őket a falra. Végülis szégyen volna, ha magyar templom és iskolája adakozóinak nevei egy sarokban volnának továbbra is eldugva.

A HAAC piknik-tanyájának táblája, Somerset, NJ

13. nap: New Brunswickon újabb megálló a temetőben (olyan sírok fényképezése, amik legutóbb árnyékban vagy nappal szemben voltak), majd Manville református és görög-katolikus templomai következnek, aztán vissza Newarkba, Elizabeth-re és Irvingtonba. Utóbbiban riasztó gettókörnyezet, pedig én már edzett vagyok ilyen tekintetben, de Irvingtonban mégis feltűnik, hogy fényes nappal van, de ennyi cirkáló rendőrautót még soha nem láttam, pedig nincs

folyamatban semmilyen intézkedés. S egy piros lámpánál várakozva látom, hogy egy rendőr kijön egy boltból, a kezében kávéval – golyóálló mellényben... Ami a fényképezést illeti, minden sikerült, kivéve Irvingtont, ahol a „környezet” miatt egyszerűen nem lehetne kötekedés vagy inzultus nélkül fényképezni, így az megint egy következő alkalomra marad majd. S időhiány miatt (már késődélután van) az elizabeth-i volt Magyar Klub homlokzatát is csak árnyékosan tudom lefotózni, de ez is valami. Este a szállásomon megint magyar mise, majd búcsúzkodás.

[Zárójel: ez a munkám egyáltalán nem egy megszokott turistaút, vagy a többször hallott „Á, hát ez csak utazgat...”, a felkeresett környékek jellege és közbiztonsága szempontjából sem. Többször jártam pl. az indiana-i Gary városban, ami Indiana állam legveszélyesebb városa, vagy a St. Louis-szal szemben lévő East St. Louisban, ami első ottjártamkor „az USA legveszélyesebb települése” címmel büszkélkedett. 2005 körül Kelet-Chicagóban a Szentháromság magyar templom paplakjában, ahol szállást kaptam, esténként többször hallatszottak kintről lövések, mire az atya azt mondta, hogy ez előfordul. Duquesne-ben (Pennsylvania) a magyar templomtól a harmadik épület egy volt, bezárt kocsmá, a bejárat fölötti kisebb ablakot három golyó ütötte lyuk tarkítja. És akkor még nem beszéltünk Cleveland keleti oldaláról, vagy New York Bronx negyedéről. De a józan ész használatával ezek a környékek is teljesíthetőek. Végülis muszáj bemenni, ha én nem fényképezem le az ilyen helyeken lévő emlékeinket, más nem fogja, néhány év múlva pedig lehet, hogy már nem léteznek. Ja, és éppen előző nap egy élelmiszeráruházban jártam, ahol a biztonsági őr is golyóálló mellényt viselt. Zárójel bezárva.]

Duquesne-i utcarészlet

14. nap, június 1: Államváltás: irány Pennsylvania. A határon innen még rövid megálló Phillipsburgben, majd a Herefordban lévő „Philadelphiai Magyar Tanyá”-ra megyek (<http://www.magyartanya.org>), szabadtéri képeket készíteni, mert ma szép napos idő van, igaz, nincs ott senki, a hétvégére viszont borús időt jeleznek. Ez jó példája annak, hogy egy adott helyszínt nem lehet feltétlenül egy alkalommal „elintézni”, a beltéri képekhez ott kell legyen valaki, aki beenged, a kültériekhez viszont megfelelő fényviszonyok szükségesek, ha élvezhető képeket akarunk. Ezt követően Hatfield-en a Hunyady nevű földmunkagép-kereskedő céghez nézek be, utána Doylestown, majd Allentown, aztán a

Bethlehem nevű volt acélvárosban a Holy Saviour temető magyar sírjai, végül az egyik volt magyar református templom mai nicaraguai gazdáit érem épp ott, s megnézem, hogy néz ki a szentély manapság. Ezután hív fel Hunyady, magyar nagyapja szénbányász volt a Nyugat-Pennsylvania-i Uniontownban, ő pedig 32 éve alapította itt a vállalkozását. Megemlíti, hogy ismert neve miatt Melomel-bort is kapott a nyolcvanas-kilencvenes években közismert West Virginia-i magyar borásztól, Dr. Andróczi Ferenc egyetemi oktatótól, és New Yorkba is meghívták a Forradalom 50. évfordulójára. Magyarul már nem beszél, de büszke a gyökereire.

FOTÓ: DR. TÓTH GERGELY, FORRÁS: NT. DR. MÉSZÁROS SÁNDOR (BETHLEHEM, PA)

A Perth Amboy-i „Szabad Magyar Református Egyház” emléktányérja

Este érek Nt. Dr. Mészáros Sándorhoz, nála is már vagy harmadszorra szállok meg. Kapok tőle régi, már nem használt, magyarul írott egyházi jegyzőkönyvet, és öt olyan emléktányért, melyek magyar templomokat ábrázolnak, a hátoldalukon pedig az egyházközség rövid története olvasható. Sok ilyen, korábban népszerű tányért látni magyar-amerikaszerte, de Kanadában is.

15. nap: Reggel a két órányira északra lévő, a magyar múlt szempontjából fontos Hazleton városába megyek, itt alakult 1886-ban 13 magyar bányász részvételével a régebben országos fiókhálózáttal rendelkező Verhovay Segélyegylet, mely pittsburgh-i központtal és William Penn Association néven még ma is létezik (<http://www.wpalife.org>). Hazletonban a St. Mary's görög-katolikus templomot, aztán a temetőjét, majd a szlovák-magyar St. Joseph római katolikus temetőt keresem fel. Utána szűk, kanyargós, igazi bányavidéki utakon irány Mt. Carmel és Kulpmont, Berwick, majd ismét Hazleton, ismét Mt. Carmel és ismét Kulpmont. Végül vissza délnek, a szállásomtól további 40 percre még délre lévő Hilltown-ban a German-Hungarian Sportsmens Clubban az elnök mutatja meg este a helyiségeket. Ez az egyesület jó száz éve alakult, a Trianoni szétszórás miatt Amerikába került magyarországi svábok hozták létre.

Hilltown, PA, a German Hungarian Sportsmens Club üdvözlőtáblája

16. nap: Hellertown-ban a Union Cemeteryben sok magyar sírt fedezek fel, utána irány a Magyar Tanya, ahol az elnök, Lengyel László mérnök fogad, s a fotózás végén reggelit is adnak, ami ezeken az utakon ritka ünnepi alkalom, igaz, sietnem kell vele. Utána átmegyek Hilltown-ba, hogy kívülről is megörökítsem a German-Hungarian klubot. Majd fel északra a két órára lévő Scrantonba, ottani úticéljaim a St. John görög-katolikus templom, a volt magyar Szt. István templom utódja (ami ma mecsetként szolgál...), a Holy Rosary templom, aztán Pittston-ban a görög-katolikus templom, majd Throop-ban a volt magyar Szűz Mária templom utóda, ezek mind csak kívülről, mert itt süt ugyan a nap, de nincsenek nyitva. Végül visszamegyek Pittstonba, mert ott telefonon elértem a négy-

öt éve érkezett ukrán lelkészt, Fr. Andrii-t, aki belülről is megmutatja templomát. Ma is a szokásos menetrend volt, indulás reggel 1/2 8-kor, a szállásra érkezés este 1/2 8 körül, közben egy perc üres idő nem volt, még a tervezett körömvágást sem tudtam beiktatni.

17. nap: Vasárnap lévén újabb fontos nap. 1/2 8-ra a New Jersey oldalon lévő Phillipsburgbe megyek, a református és görög-katolikus templomokba. 9-re fel Scrantonba a St. Mary's görög-katolikusba. Ami az ugyanott és ugyanazon pap által ellátott St. John templomot illeti, abban maradunk, hogy a hét elején majd hívjam fel, s egyeztetett időpontban beenged. Ezután Hazletonba sietek, az ottani St. Mary's és St. John görög-katolikus templomokba. (Erre a területre az 1900-as évek elején sok magyar érkezett a Felvidékről és Kárpátaljáról, ahol jellemző a „bizánci” vallás, ezért van errefelé ennyi görög-katolikus templom, persze más nemzetekkel együtt alapítva-fenntartva, rutének, ukránok, szlovákok...) A következő megálló Plymouth városkában a magyar neveket is viselő hősi emlékmű és a volt Szt. István templom épülete, ami ma valami iskola tornatermeként funkcionál... Ezt követően Wilkes-Barre és Kingston görög-katolikus templomait szaladom végig, majd a Wilkes-Barre-i templom régi épületét, a St. John Hallt is megtalálom. Ez volt az az épület, melynek korában még magyar szó is rendszeresen hallatszott a gyülekezetben. Majd irány Scranton, a Holy Rosary és a St. Mary's templomok, és a St. John templom magyar utalást is tartalmazó sarokköve. Ezt követi az Irving St. nevű utca végigszemlézése, valaki említette, hogy a magyarok ezen az utcán emeltek templomot először, de ennek nem találom nyomát. Két temető következik, majd Wilkes-Barre-ben a régi St. John Hall sarokköve, amit kb. mostanra ér szépen a napsütés. Aztán Kingston görög-katolikus temploma kívülről, majd vissza Hazletonba, a St.

John görög-katolikus temetőbe. Hazafelé menet a biztonság kedvéért benézek a csendes Nesquahoning bányászközség St. Mary's görög-katolikus temetőjébe, de ott nincs magyar sír. Este 1/2 9-re érek a szállásomra, a mai nap is jó sok ide-oda cikázással telt el.

18. nap: A mai menü: Doylestown, Lansdale (Szodfridt József, a Magyar Tanya egyik alapítójának nyughelye), Philadelphia városában a Holy Sepulchre temető, ahol egy forrás alapján az egyik pionír magyar pap, Érdujhelyi Menyhért sírját keresem, de az irodán nincs nyoma. Következik még egy utolsó megálló Herefordon a Magyar Tanyán néhány még hiányzó külső kép miatt, majd Bethlehemben a Holy Saviour temető, aztán a város fölé magasodó, félig elvadult State St.-i régi temető, 100-120 éves magyar sírok gazdag lelőhelye, igaz, veszélyeztetett, mert a vandálok a sírkövek jó részét már felborogatták. Hellertownban a Union Cemetery, Whitehallban pedig a Sacred Heart temető következik, több magyar sírral. Egy forrás úgy mondja, hogy itt van eltemetve Várlaky Sándor magyar pap is, de az ő sírját nem találom meg. Végül egy közkönyvtárba megyek emailezni és adatokat kutatni, mivel Mészáros tiszteletesnél nincsen internet. Este telefonos egyeztetés a görög-katolikus papokkal, majd az 1956-ban menekült Nt. Mészáros mesél a környék és korábbi szolgálati helye, Pittsburgh valamikori élénk magyar életéről, felidézve olyan ismert emigránsok látogatásait templománál, mint Szeleczy Zita, Tollas Tibor, vagy Wass Albert.

Szodfridt József és felesége nyughelye

19. nap: Ma a New Jersey-ben lévő, szebb napokat is látott Trentonba megyek vissza. Borús az idő, induláskor nem látszik ígéretesnek, de azért nekiindulok a másfél órás útnak. (A szokásos dilemma: útdíj és gyorsabb odajutás, vagy ingyenes idővesztés?) De ennek ellenére részleges sikerrel járok. A kanadai erdőtüzek lehúzódozó füstje üli meg a tájat, télies a hangulat, a nap sötét-narancssárgás. A régi magyar negyed, ahogy már említettem, lehangelő gettó, szemetes kukák sincsenek, mindenki zsákokban rakja ki a szemetet, amiből jut melléjük is az utcára bőven. (A hollywoodi glamúr-áradatban az országnak ezt az arcát nemigen látni.) Délután vissza Bethlehembe a Holy Saviour temetőbe, és Whitehallba a Sacred Heart temetőbe. Ezután a szállásomon régi

fényképeket fotózok le támogató anyagként, utána közkönyvtár, este pedig a tiszteletes kérésére egy ajándécsomagot viszek le a 45 percre lévő Magyar Tanyára, amit örömmel teszek, mert így tudom viszonzni a vendégszeretetet.

20. nap: Reggel Bethlehemben egy utolsó kör a Holy Saviour temetőben, ahol időközben újabb magyar sírokról szerzek tudomást. Érdujhelyi atyáról itt sincs adatuk az irodán, de megmutatnak egy antik (1915 körüli) magyar tárgyú fényképet, amit le is fotózok. Át Whitehallba a Sacred Heart temetőbe, majd újból irány észak. Nyomasztó füstlepelben érek Beaver Meadows telepre, de ott nem találok magyar vonatkozását a görög-katolikus templomnak. Berwickben régi, feliratos magyar sírok a temetőben, majd bekérdezek a Historical Society-ba a volt Magyar Hallt keresve, mert tudom, hogy itt is volt ilyen, de az interneten nincs rá semmilyen utalás. Egy asszony mondja, hogy hát a kutatórészt a covid óta még nem nyitott újra, inkább emailezzek nekik a keresett adatokért. Ez persze azt jelentené, hogy ezen az úton már nem kapok tőlük választ. Az apró ajándékboltban az eladó jóember viszont véletlenül emlékszik, hogy az épület még áll, s hogy nagyjából hol van. Rövid várakozás után tud is segíteni a telefonján a térképen beazonosítani. S még felhívja a magyar származású Fred Takacsot is, aki azon a környéken nőtt fel, este talán visszahív engem további adatokkal. Megvan tehát a volt Magyar Ház, igaz, szürke, füstös fényképen, és csak kívülről, mert ma lakások vannak kialakítva benne, de ez is jóval több, mint a semmi! -Ennek végeztével át Swoyersville-be, ahol délután 2-kor Fr. Andrii megmutatja a templomot belülről, igaz siet, a családdal érkezik, a szülei tegnap érkeztek Kárpátaljáról egy hónapra, de mégis szakít rám időt. Utána „felszaladok” Scrantonba a volt magyar negyedben

lévő „St. Stephen Booster Clubba”, ami manapság egy tagsághoz kötött kocsmá, de eredetileg a Szt. István templomot fenntartó és támogató közösségi helyként alakult. Itt is szeretnék bent fényképezni, azt mondják, az elnök 6 után lesz bent, akkor jöjjenek vissza. Így közben 4 órára lemegyek Kingstonba, ahol az egyik egyháztag, a 80 körüli Paul Gresch mutatja meg a görög-katolikus templomot. Az ólomüveg ablakok feliratai között szerepel Zemplén és Sáros megye is, szlovákul ugyan, de jelezve a hívek eredetét. (Ilyen közös alapítású templomok esetében a szlovákok a magyar népesség gyengülésével gyakran kisajátították maguknak a templomot, fokozatosan kiszorítva a magyar utalásokat, s így meghamisítva a történelmet, helyi szinten is. Ismerős recept...) Aztán hatra sietek vissza Scrantonba, ahol az elnök arra hivatkozik, hogy az egész vezetőséggel engedélyeztetni kell a fényképezést, a következő gyűlés 15.-én lesz, s majd akkor meglátjuk...

Közben telefonon újból vadászat Érdujhelyi atya nyughelyére, sikertelenül. Valaki azt javasolja, ne az Allentowni Egyházmegyénél érdeklődjek, mert ők 1925-ben még nem léteztek, hanem Philadelphiánál, így nekik is hagyok üzenetet. Közben a füst egyre sűrűbbé válik, egész szürreális a hangulat, a nap már alig-alig körvonalazódik s az utcák is kihaltak.

Délután három órakor

[Zárójel: egy-egy ilyen úton csak ritkítani tudom a címlistát, hiszen olyan nincs, hogy egy adott régiót egy nekifutásra be tudjon fejezni az ember (időjárás, forgalmi dugók, felállványozott épület, nem lehet valahova bejutni, illetve időközben újabb adatok előkerülése stb. okokból). Mindenesetre a lényeg, hogy a lista rövidül, s már látom a távolban az alagút végét. Ugyanakkor ez azzal is jár, hogy egy-egy területre többször is vissza kell utazzon az ember, s ezáltal szinte megszállottja lesz bizonyos helyszíneknek vagy környékeknek, noha semmilyen közvetlen személyes kötődése nincsen hozzájuk, igaz, másodjára vagy harmadjára már jól emlékszem, hol kell jobbra vagy balra kanyarodni. Viszont ott van a magyar történelem és múltbeli

jelenlétünk, s annak felderítése, hogy ebből mára mi maradt. Zárójel bezárva.]

21. nap: Otthoni kényszerű munkanapot tervezek a sűrű füst miatt. Rendezem az anyagaimat (mostanra már vagy 3000 kép született ezen az úton), illetve a következő szakaszokat készítem elő. Közkönyvtár, ilyenkor ott kikért könyvekből is sikerül helyi vonatkozásokat, magyar említéseket kifényképeznem. Ám közben jelentkezik Scrantonból a St. Paul görög-katolikus templom papja, hogy $\frac{1}{2}$ 4-kor ráérek-e, mondom persze, így gyorsan be a kocsiba, s 90 km-t fel. Előtte még bemegyek a Holy Rosary templomba, az előtérben lévő történelmi tablókat jobb minőségben lefényképezni, szerencsére az iroda még nyitva, így bejutok. (Amikor először itt jártam, éppen szentmise volt, így a tablókhoz nem lehetett jól hozzáférni.) $\frac{1}{2}$ 4-kor ott vagyok a St. Paul templomnál, melynek történetében két magyar papról tudok, akik valaha itt szolgáltak (Jackovics és Skinta atyák). Miután visszaérek Bethlehembe a szállásomra, este segíték egy órát Nt. Mészárosnak a kertben.

22. nap: Búcsú kedves szállásadómtól és indulás tovább nyugat felé. Első megállóm Conshohocken, Philadelphia mellett, a Calvary temető, ahol menekült magyar piarista atyák nugszanak, egy részük a közeli Devonban, az általuk alapított gimnáziumban is tanított, Fodor Miklós atyát pedig személyesen is ismertem még 2005-ből, amikor Buffalóban még létezett a lackawannai magyar katolikus templomunk, amit azóta már lebontottak. Az irodán öt-hat perc után visszajön az illetékes, hogy ebben a temetőben ilyenek nincsenek, talán másutt. Hm-hm, mondom azért körülnézek, sikerül elkapnom egy karbantartó kisteherautót, s egyikük rögtön tudja is, hogy Section 6, oda is visznek a szép közös sírhoz. Az irodista volt

dilettáns, vagy valami hanyagság miatt nem szerepelnek a nevek a nyilvántartásban? Közben visszahív a levéltáros a philadelphiai egyházmegyétől, Érdujhelyi atya szerint csak 1918-ig dolgozott az egyházmegyénél, utána nincs nyoma. Egy újabb apró rejtély, aminek megoldása a jövőre marad. Következő állomásom a negyven percre lévő Phoenixville, ahol a volt magyar klubhoz megyek, aminek szép, kőbe vésett épületfeliratát legutóbb sűrű fák takarták el, de ilyenkor muszáj mindig újra megnézni a helyzetet, kitérő árán is. Látom, az épületet éppen felújítják, lakások lesznek benne, a fákat kivágták, a feliratot viszont hála Istennek megtartották! Ezután átmegyek a magyar református templom legelső összejövetele épületéhez, ami akkoriban is egy családi ház volt, kis felhővárakozás és egy marék földimogyoró után azt is sikerül lefotóznom. Irány a 45 percnnyire lévő Coatesville. A görög-katolikus templomhoz kanyarodok, halvány reménnyel arra, hogy hétköznapi valaki ott van (egy tablót szeretnék jobb minőségben lefényképezni), de nincs szerencsém. Utána fel a Fairview temetőbe, ahol négy éve már jártam, ám időközben megtudtam, hogy a helyi volt magyar református templom életében fontos szerepet játszó Godra Márton és családja is itt nyugszik, akiknek nyughelye mindenképp megörökítésre érdemes. Először elkomolyodom, mert a temető viszonylag nagy, hogy fogom a nem túl jellegzetes sírokat megtalálni. Az internetről van egy gyenge képem az egyikről, azon felfedezem, hogy egy út mellett van a sírhely, ez tehát valamelyest leszűkíti a keresést. Nekiindulok, s jó tíz perc után meg is találom a család hat, egymás mellett álló sírját, s közben még négy olyan magyar sírkövet, amit 2019-ben még nem vettem észre. Kell várjak egy bő órát, mire a nap átbukik a délen és a sírok fotózhatók lesznek, de megvan! -Ekkor indulok, részben Amish területeken áthaladva, a két és fél órára lévő

Harrisburgba, Pennsylvania állam közepes méretű, nem túl vonzó megjelenésű fővárosába, a Verhovay Egylet helyi fiókjának klubhelyiségébe, ami tudomásom szerint a legutolsó olyan egység, ami a valaha országosan ismert magyar segélyegylet nevét viseli, ebből a szempontból tehát unikum (a többi, egyre kevesebb még létező fiók a névváltás óta a már említett William Penn nevet viseli). Két nappal korábban már hagytam a telefonjukon egy részletes üzenetet fényképezési szándékomról, de amikor bemegyek, a csaposlány felmegy az épp bent lévő illetékeshez, aki az említett scrantonihoz hasonló kibúvóval áll elő, július közepén lesz a következő gyűlés, és majd értesítenek, ami persze azóta sem történt meg... Megjegyzés: a legtöbb ilyen, tagsághoz kötött klubban (manapság egyrészük inkább kocsmának mondható, az ennek megfelelő, javarészt már nem magyar származású, felhígult vendégkörrel) szerencsém volt, gond nélkül vagy egy telefon után megengedték a fotózást, ugyanakkor meg kell állapítanom, hogy némelyikük a paranoiát súrolóan zárkózott (vagy lusta?). Ezeknél tehát valamiért nincs nyoma az amerikaiakra amúgy általában jellemző könnyed nyitottságnak... Mindegy, a lényeg, hogy kívülről viszont sikerül lefotóznom az épületet és a cégért, a félsiker is siker.

A már ritkaságnak számító Verhovay-cégér, Harrisburg

Indulok tovább, eredetileg a három órányira lévő Punxsutawney-ba, azzal, hogy másnap délelőtt ott a temetőben fotózom a tavalyról még hiányzó sírokat, de a címjegyzékemben észreveszem a csak rövid bejegyzésként szereplő Snow Shoe, Clarence-ként is ismert volt bányatelepet, így arra fordulok. Igaz, ez most egy kis kitérő, de a hely egyébként nagyon kiesne, mert minden más magyar emléktől távol fekszik. Őrölük onnan tudok, hogy az 1920-as években az itteni magyar egyesület ajándékozta az egyik ablakot a McKeesporti 8th Avenue-i református templomnak (ott két magyar református templom is volt, egy utcányira egymástól). Ez a templom McKeesporton a 80-as évek végén bezárt, de Nt. Dr. Posta Józsefnek, Nt. Nagy Bálintnak és a ligonier-i Darlington Inn

tulajdonosának, a kiváló székelkapu-faragó Kastal Lászlónak köszönhetően a berendezés egy részét és az ablakokat sikerült belőle megmenteni, s ma az 1990-es évek elején épült reseda-i (Kalifornia, Los Angeles elővárosa) magyar református templomot díszítik, a régi ablakokat beépítették az épületbe. Szóval este 7 körül érek a helyszínre, de mivel a telep magyar vonatkozásának az 1920-as évek óta nincs tudomásom említéséről, nem tudom, mire számítsak, mit találok. Megpróbálni viszont muszáj, enélkül nem lenne teljes az amerikai magyar múlt térképe. Ilyenkor mindig a temetőket keresem először, mert a sírok a magyar jelenlét legjobb és viszonylag maradandó bizonyítékai. A község utcái kihaltak, hamarosan találok egy görög-katolikus templomocskát, mögötte egy római katolikus temetőt. Itt nagy öröömre felfedezek vagy tíz magyar sírt, egy részük megvan vagy száz éves, ami itt igen nagy időnek számít. Nem volt tehát hiábavaló az ideutazás, múltbeli jelenlétünk bizonyítva van, és remélem, másnap délelőtt még többet is találok. A kis, álmos temető üres, csak egy asszony érkezik egy rövid imára két sírhoz, megkérdezem, milyen másik temetők jöhetnek szóba, mondja, jöjjenek utána, amúgyis arra lakik, elvisz a közeli görög-katolikus temetőhöz, ahol szintén felfedezek 5-6 magyar sírt. A fényképezéshez már sötét van, de megjegyzem, mi hol van. Hogy hol éjszakázom, azzal eddig még nem foglalkoztam, végül a kocsiban alszom egy útmenti kempingben, 30 dollár a díja, akkor is, ha nem állít sátrat az ember (amivel most nem akarok vesződni), de legalább van zuhany, és biztonságos.

A Snow Shoe-i kempingben

23. nap: Reggel 8-ra már a temetőkhben vagyok, de a nap még a fák mögött, így a kocsiban dolgozom a laptopon. Megszületnek az első képek, majd irány a helyi temetkezési vállalkozó, akinek előkutatásom során felírtam a címét, mint általában jó adatközlőkét, de a kemping tulajdonosai is ajánlották. Ő is említ egy harmadik lehetséges, kissé távolabbi temetőt, de ott nem látok egy magyart sem. Utána néhány kép a faluban, majd vissza a kempingbe tisztasági szünetre. A tulajdonosék kint vannak, meghívnak egy donutra, közben még mondanak ezt-azt. Ezután vissza a faluba, látom, a katolikus templom, ahova feltehetőleg a magyarok is jártak, épp nyitva van (gyóntatás hangjait hallom), így az ablakokat is le tudom fotózni, rajtuk főleg szlovákos hangzású nevekkal. Való igaz, a

temetőkhben is túlsúlyban vannak a szláv nevek (köztük lengyelek, de sok olasz is van), ez volt az itteni korabeli szénbányász-munkaerő összetétele. Fényképezés a temetőkhben, a délelőtt napot kapó sírok megvannak. Utána autókázás nyitott szemmel a földutas külterületen, erdei tanyavilág a volt bányák területén, remete-társadalommal. Visszafelé megint benézek a katolikus templomba, gondolva, hogy még a templom alatti összejövetei teremben is jó volna körülnézni. Egy fiatalabb férfi mondja, hogy nyugodtan menjek le. Ott nyilvánvalóvá válik, hogy a templom alapvetően szlovák alapítású. Útban a temető felé meglátok két autót a görög-katolikus templomocska előtt is, gyorsan felkanyarodok, a két atyafi a délutáni misére készülve éppen a léghűtést kapcsolja be, de utána elmennek, az egyik mondja, hogy bemehetek fényképezni. Ezután még néhányszor ide-oda szaladgálok a két temető között, megvárva a legalkalmasabb időket a sírok fényképezésére, s délután 1/2 4 felé végre elkészülök ezzel a településsel, újabb pipa. Irány a másfél órára lévő Punxsutawney temetője, majd kiszaladok a szomszédos Walstonba, ahol annak idején ugyancsak voltak magyarok, főleg vasútépítésen és persze a bányákban. Itt is készítek néhány képet a templomnál, s mivel falunap van, megkérdezek egy-két embert. Egyikük a helyi önkormányzatnál dolgozik, megadja az emailcímét, ha kérdésem van a jövőben, még jól jöhet. Most kb. hat órát írunk, gyorsan indulok tehát a szállásomra, a Pittsburgh melletti, másfél órára lévő Duquesne-re Posta tiszteletesékhez. Mivel ők csak késő éjjel érnek haza valahonnan, egy egyháztagjuk, Pusztai Mihályék jönnek oda a templomhoz 45 perc távolságból, hogy beengedjenek.

Általam megtisztított és olvashatóvá tett magyar sírkő Snow Shoe/Clarence St. Michael temetőjében

24. nap: A születésnapom. Ez már vagy a hetedik, melyet zsinórban fényképezőúton, vezetéssel töltök. Vasárnap lévén a templomokat veszem célba. Brownsville az első, egy órányira délre. Ott nem járok sikerrel, a volt magyar katolikus templom épülete elhagyatott, az új gyülekezet korábbi években már látott hirdetőtáblája sincs kint, a görög-katolikus templomnál pedig a táblán lévő délelőtti 9 órás mise sem indul, sehol senki. Így hát folytatom Monessen-ben, régi acélvároska, neve az itt áthaladó Monongahela folyó és Essen, a német vasmű-város összevonásából származik. A görög-katolikus templomba megyek elsőre, már zajlik a mise, nem illik zavarni, így közben átmegyek Monongahela településre. A volt magyar

református templomocska itt is elhagyatott, az újabb fekete gyülekezet táblája sincs kint. Vissza Monessenbe, a görög-katolikus templom most sikerül belül is, majd egy gyors fotó a volt Magyar Klub évek óta üresen álló épületénél. A következő állomás Braddock: a görög-katolikus templom belülről, sok régi fényképet is találok a pincében a társadalmi teremben, jól összeáll az egyházközség története, és kiderül, hogy a beszolgáló, szlovák nemzetiségű lelkészt is ismerem, néhány éve a saját (magyar alapítású) templománál már jártam Homesteaden. A kiterjedt McKeesport-Versailles temető következik, értékes magyar sírok sokasága, majd egy magyar cím a hegyoldalban, aztán gyorsan megint vissza Braddockra, ahol Kern Isidor néhai magyar bankár épületét fényképezem le, egy 1909-es fényképen láttam meg először, s még ma is áll, igaz, elhagyatva egy félig-meddig gettós területen. Érdekes összehasonlítás lesz az akkori és mai állapot. A következő helyszín Rostraver Olive Branch nevű temetője, az 1907-es, több mint 100 magyar életet követelő Darr bányaszerencsétlenség emlékműve és környéke. Ekkorra már beborul, de legalább felmérem a magyar sírokat. A délutánt Connellsville zárja, megkeresem az 1908 körül alapított újabb Szt. Imre temetőcskét (a régi 1907-re betelt).

1927-es fénykép a braddock-i görög-katolikus templomban

25. nap: Esős nap. Ligonier-ba megyek, az Amerikai Magyar Református Egyház egykori fellegvárába, mely 1921-ben árvaházként indult, később idősek otthonával, kápolnával, ápolóegységekkel, gazdasági épületekkel, nyomdával, nyugdíjaslakásokkal bővült, magyar lelkészek évenkénti országos gyűléseinek helyszínéül szolgált. Néhány éve nemtörődömség és/vagy nyereségvágy következtében a telep kikerült a magyarság kezéből. Archívuma és múzeuma egy része még megvan mint megtűrt állomány, de jövője egyelőre bizonytalan. Délután visszamegyek a McKeesport-Versailles temetőbe, Nagy Lajos püspök (+1984) sírját keressük meg Posta tiszteletessel, majd Pittsburghban a Homewood temetőben Nt. Ferenczy Ferenc, az

első Amerikában szolgáló magyar lelkipásztorok egyikének, és Nt. Dr. Komjáthy Aladár lelkésznek sírját fényképezem le. Mindkét helyen Posta tiszteletes rögtönzött rövid imát mond az eltávozottakért (és nemrég elhunyt saját lányukért). Előtte a ma már szomorú kinézetű volt magyar negyeden, Hazelwoodon megyünk át, ahol utolsóként még most is tartja magát a magyar református templom. Koraeste pedig néhai Várdy Béla történészprofesszorék eladás alatt álló házában vesszük szemügyre korábbi hírneves könyvtárunk maradékát.

26. nap: az esős időszakon belül úgy látom, a délelőtti napos lesz, muszáj kihasználni: búcsúzkodás után Duquesne egyik temetője, majd a McKeesport-Versailles temető, a Rostraver-i temető keleti fekvésű sírjai, majd Elizabeth-ben az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek magyar alapítású rendháza kertjében Kovács Kálmán atya, Amerika második magyar papjának feliratos szobra, aztán megint a McKeesport-Versailles temető, majd, mivel még mindig süt a nap és nincs hőség, irány a Szt. István temető, a McKeesport-i néhai Szt. István templom saját temetőrésze, egy 1965 óta használatlan, igen elvadult, meredek terület. Fentről közelítem meg, mert ott lehetséges a parkolás. Itt nagynehezen találok vagy 10-12 sírt, de a vandalizmus miatt egyetlen álló sírkő sincsen, legtöbbjük arccal lefelé fekszik, vagy a mellig érő gaz, bozót és az évtizedes avarréteg miatt egyszerűen már nem látszik. Itt majd egy órát töltök el, mivel csak araszolva jutok előre a hegyoldali, mérgező csalánnal teli terepen. Ezután Pittsburgh-be megyek, többek között a belvárosban a Kossuth itteni látogatását megörökítő emléktáblát fényképezem le, parkolási lehetőség nincsen, macska-egér játék a közterületesekkel (mintha csak New Yorkban vagy San Franciscoban lenne az ember...). Majd a Huszár vendéglő következik, Pittsburgh

környékének utolsó magyar vendéglője, ahol a tulajdonosok, Torma Judit és férje fogadnak. Utána irány Ohio állam, Cleveland, ezúttal csak éjszakázásra régi barátaimnál, a Szentkirályi-Pigniczky családnál. Közben nem bírom ki, csak megállok még valahol, muszáj minden percet kihasználni, ez most a valamikori nagy magyar központ, Youngstown Calvary temetője, ahol rengeteg régi magyar nyugszik. Clevelandbe este fél 8 körül érek, s beszállásolás után röviden meglátogatom vendéglátóim rokonát, régi ismerősömet, a kaliforniai, '56-os Vörös Katalin magyar közösségi vezetőt, aki most nyáron végleg Clevelandbe költözik Kaliforniából, hogy a lányáékhoz közelebb lehessen.

Pittsburgh, a Huszár vendéglő bejárata

27. nap: Délelőtt a híres clevelandi Balaton vendéglő új helyszínére megyek az egyik elővárosba, de még nincs ott senki, így csak kívülről tudom lefotózni. Utána Parma városkában a Dohár-húsboltba megyek, ahol Szűcsné Angela vezet gyorsan körbe. Ők is kiköltöztették üzletüket a belvárosból. Majd a közeli Parma Heights városrészben a Lydia's Hungarian Strudels sütödét keresem fel, az ő vállalkozásuk a legendás Buckeye Road-on volt sokáig, Amerika legismertebb magyar negyedének szívében. Eztán pedig irány a következő állam, Michigan. A kanadai erdőtüzek füstjét útközben is látom, de valamivel enyhébben, mint a múlt héten. Délután 5 körül érek Muskegonba, régi ipari városka, amint kiderül, még éppen szerencsém volt a napsütéssel – a Sacred Heart nevű, magyarok által alapított katolikus templom magyar feliratú sarokköve nagy trófea, mert a templom bezárás alatt áll. Tengelytöréssel fenyegető mellékutcákon át vezet a GPS, mondanom sem kell, ez a környék is leromlott. A volt Magyar Ház elhagyott épülete a következő, majd a Mona View Cemetery magyar sírjai. Késődélután a szlovák származású helytörténész Chmelar-házaspárral van találkozóm a Magyar Ház parkolójában, együtt megyünk ki a St. Mary's temetőbe, majd rövid beszélgetés, segítenek a motelkeresésben s hívnak vacsorára is, de udvariasan elhárítom, mert ilyenkor az már egyszerűen nem fér bele. Ahogy mondtam, néhány utca iszonyúan rossz minőségű, ilyet szó szerint legutóbb Ukrajnában láttam, amikor 2012-ben Kárpátalján jártunk. Szomorú gettókörnyezet, ez maradt a hajdani, közép- és kelet-európai népek által lakott rendezett, virágzó környékből.

28. nap: Szerencsém van, reggel sikerül elintéznem a délelőtti bejutást a lezárt Sacred Heart templomba. Borús az idő, így itt már csak további tájékozódással töltök egy kis időt: a helytörténeti társaságnál régi címjegyzékeket, ún. City Directory-kat nézek át.

Indulok is tovább nyugatnak, este fél 9 körül érek Iowa államba, Des Moinesbe, ahol motelben szállok meg.

Muskegon Heights, a magyar alapítású katolikus templom sarokköve

29. nap: Indulás fél 8-kor, 10 körül érek Osceola környékére, ahol az autópálya egyik parkolójában ismertető tábla említi a hajdani Kossuth-emigránsok által alapított, rövid életű magyar telepeket. Fényképezéshez még korai az idő, így leautózom a 40 percre délre lévő, apró, csak földes utakkal rendelkező Davis Citybe, a világ vége, álmos kis falucska, bolt, egyéb nincsen, csak egy vagy két kisebb templom. Megtalálom a Kossuth-menekültekhez köthető Hainer-sírt, és egy még beazonosítandó Vargát is, de élesen szembesüt a nap, majd egy jövőbeni délután vissza kell még ide jöjjenek, viszont

akkor már nem kell keresgélnem. Vissza Osceolába, most már le tudom fotózni a táblát. Ezután fel a majd 3 órára, északra lévő Algonába, 2 óra körül érek oda, Kossuth County tábla fogad nem sokkal a városka előtt, ott pedig Kossuth-szobor. Itt nem éltek magyarok, de az önkormányzat a járás (County) neve kapcsán 2001-ben szobrot állított a központban, s erre annak idején sok magyar adakozott, Minnesotából, New Jersey-ből, Chicagóból, a louisiana-i Árpádhonból, de még a washingtoni magyar nagykövetség is. Az adakozók nevei a szobor körül térköveken vannak megörökítve, a járási bíróság épületében pedig angyalos magyar címer, ugyancsak egyéni adomány, látható a folyosón. Érdekes helyszín, kisebb mezőváros vagy tanyaközpont-féleség. A magyarok itt is hagytak tehát nyomot, igaz, másképp.

Kossuth járás („megye”) Iowában

-Ennek végeztével gyors tankolás, majd rögtön indulok tovább, a 90-es autópályán Dél-Dakotában haladva este benzinkutat keresek a GPS-en, többek között mutatja, hogy továbbmenve 25 mérföldnyire Murdo városkában van az egyik következő lehetőség. Itt nem szándékoztam megállni, de tudok róla, hogy 1952-57 között két magyar szerzetes pap, a kommunizmus által elűldözött Keller-fivérek itt kaptak állást, mindentől távol a pusztaságban. Magyar vonatkozása nincsen a helynek, de mondom ha már úgyis itt vagyok, akkor a tankolás után gyorsan szétnézek, igaz, a nap igencsak lemenőben. Megkeresem a katolikus templomocskát, a sarokkő 1961-et jelez, gyorsan ellenőrzöm a laptopon a feljegyzéseimet, valóban csak 1957-ig voltak itt, viszont egyikük, Tarzicius atya itt hunyt el azévben, bár nyughelye a forrásaimban nincs jelölve. Így a következő gyors gondolat a temető, meg is találom az autópálya másik oldalán. Nem óriási, és áttekinthető, de ahhoz mégis elég nagy, hogy rám sötétedjen, ha keresgélni kell. Rövidesen észreveszek egy fehér dobozszerűséget, aminek a tetejét felemelve ott a temető térképe s egy füzet az elhunytak nevével és parcellájával. Meg is találom a Keller nevet, s ennek alapján néhány perc múlva a sírt is, még éppen van annyi napfény, hogy értékelhető képek készüljenek az elfeledett, igaz, rendben tartott sírról, melyen az is rajta van, hogy az atya Kunszigeten, Magyarországon született. Ki gondolná, hogy itt, mindentől távol is talál magyar emléket az ember. -Alvás az autóban egy idősek otthona parkolójában.

30. nap: Háromnapos magánjellegű kitérő után érkezem Kaliforniába, korábbi lakhelyemre, egy magyar barátomnál szállok meg. Berkeley-ben gyors fénykép egy kávéházban, mely vagy húsz éven át adott otthont a magyar kévéetalálkozóknak (ezeket is Vörös Katalin szervezte), ezután viszont be kell menjek egy kórház

sürgősségi ellátására, mert az elvadult temetőben a múltkori látogatásom során a mérgező poison ivy annyira összezsípett, hogy mindkét karom és lábam tele van mindenféle rendű és rangú, viszkető kiütésekkel. Komolyabb szteroid-oltást kapok, összesen 532 dollár a negyedórás vizit és az injekció ára, de ez nem várhatott. Persze pihenésre nincs idő, a délutáni csúcsforgalmon átvágva egy magyar sírt keresek az egyik temetőben, eredménytelenül. Este ellenőrzöm, akkor derül ki, a forrás helyes volt, de csak részben, mert a keresett sír nem a Chapel of the Chimes Cemetery-ben van, hanem az onnan félórára lévő Chapel of the Chimes Crematory-ban. De legalább nyomon vagyok, persze az irodában is szólhattak volna, hogy itt nálunk nincsen a sír, de nézze meg a közeli, majdnem azonos nevű másik temetőben is...

31. nap: A mai nap folyamán a két órányira lévő Sacramento városban a Sion Hegye magyar keresztény gyülekezet templomában van időpontom, majd vissza Oakland-be, ahol most viszont könnyen megtalálom a tegnap keresett sírt.

32. nap: A mai nap lazább, fő programom egy interjú készítése a 95 éves Dr. Déness Istvánval, az utolsó élő recski rabok egyikével.

33. nap: Délelőtt megnézem a helyi („San Francisco és Környéke”) magyar református templom új, egyelőre bérelt épületegyüttesét, majd este megyek le Los Angelesbe, 5,5 órás az út, éjjel fél egyre érek Hollywoodba, a magyar református templomhoz, ottani szokásos szállásomra, Nt. Nagy Bálinthoz és Krisztinához.

34. nap: Reggel a két és fél órára lévő San Diegoba menet a Los Angeles-i Szt. István templom útba esik, így ott állok meg misére. A mai napig van magyar és német nyelvű vasárnapi szentmise ebben a templomban, hiszen az alapítók között a magyarok mellett Trianon

után Kárpát-medencei németek is szép számmal voltak, a templom meghatározó papja, Láni Mátyás mindkét nyelven pasztorált, s a különféle sváb régiók (Bácska, Bánát, Szatmár ...) német feliratú címerei ma is láthatók a közösségi termek falain. A 10:30-as magyar mise már túl késői lenne, ezért a 9:15-os németre megyek, ez is nagy élmény, hiszen kuriózumról van szó. Érdekes, hogy a magyar misén jóval többen vannak, valószínűleg annak köszönhetően is, hogy nálunk virágzik a cserkészlet, míg a németeknél ilyen nincsen. Utána még tudok néhány jó utófényképet készíteni a templomban (a korábbi években már alaposan végigfényképeztem, de mindig van olyan kép, ami nem sikerül, vagy újabb lefotózandó tárgy vagy részlet), s gyorsan beszélni a magyar misére igyekvő néhányakkal, utána azonban sietnem kell tovább. Vasárnap ellenére az autópályán hatalmas a forgalom, komoly dugók mindenütt. San Diegoban a Magyarság Házának és a többi nemzetiség állandó pavilonjának otthont adó nagy parkba érve sokáig kering minden autós, mire parkolóhelyet talál. A tömegközlekedés koncepciója itt (is) egyelőre ismeretlen fogalom... A Magyarság Házában, ahol többek között Haraszthy Ágoston és Márai Sándor emlékei is láthatóak, önkéntes magyar nyugdíjasok fogadják a látogatókat szombat és vasárnap délutánonként, engem is szeretettel köszöntenek, s rendben végig tudom fotózni kívül-belül, egy kávé is adnak. Utána rögtön indulok vissza a kétórányira északra lévő Silveradoba, ahol a kommunizmus elől menekült magyar csornai premontrei szerzetesek a hatvanas években rendházat és sikeres középiskolát alapítottak, ami ma elit-intézménynek számít. 2021-re kinőtték a régi épületeiket, új helyre költöztek a közelben, így azt is meg kell látogassam. Holnap délelőtt is megyek oda, de gondoltam, megállok, hogy a délután folyamán napfényt kapó épületeket már ma megörökítsem. Véletlenül a szép

nagy új templom mögött a kis temetőt is megtalálom, melyben felfedezem, hogy az alapító magyar papok legtöbbször is itt nyugszik. 2021-ben ezek szerint újratemetették őket ide, korábban a 10-15 km-re lévő Ascension temetőben volt parcellájuk, ahol vagy négy éve már lefényképeztem őket.

San Diego, Magyar Ház

35. nap: Reggel vissza Silveradoba, ahol szép emlékszobát alakítottak ki a Visitor Center keretén belül a magyar alapítóknak, Csornának, és a hetvenes években itt látogatást tett Mindszenty hercegprímásnak, ami megnyugvással töltött el, emléküik továbbélése tehát biztosítva van. Utána kiszaladok a másfél órára,

már sivatagos környezetben lévő Coltonba, Schilly József katolikus pap sírjához, majd a közeli Ontarioba a református templomhoz, ahol Nt. Szabó Sándor püspök régi barátom vár. Levéltári anyag fényképezése miatt mentem most hozzájuk, újabb mennyiséget szedett elő nekem, aminek viszont időbe telik az átnézése, így azt javasolja, hogy szerdán, mielőtt továbbutaznék keletnek, aludjak ott az egyik szabadon álló vendégszobában, s előtte délután nyugodtam fotózhatom az anyagot. Ezt el is fogadom, annyival is rövidebb lesz a csütörtöki vezetésmennyiség Arizona felé.

36. nap: Délelőtt Los Angeles magyar helyszínei között rohangálok, délután Alhambra negyedben a magyar baptista templomot ejtem útba, majd egy magyar sírt fényképezek az egyik temetőben, este pedig egy barátommal találkozom.

37. nap: Búcsú a hollywoodi magyar templomtól, irány Ontario, következik a levéltári anyag fényképezése, többek között a volt San Bernardino-i magyar református templom régi jegyzőkönyveié. Ez a fajta anyagfényképezés ma már szinte az egyetlen módja annak (a 2018-ig évente kiadott, azóta megszűnt Bethlen Naptár, vagy régi újságok mellett), hogy e rég nem létező magyar templomok történetét rekonstruáljuk, illetve bepillantást nyerjünk mindennapjaik életébe. A templom tornyába is felvisz Ágoston-Palkó tiszteletes, a nyugdíjba vonuló Szabó püspök utódja, megmutatja a harangot, melyet még az említett Schilly atya adományozott a reformátusoknak, amiről nem tudtam. Érdekes véletlen, hogy ezt most hallom, hiszen éppen tegnap jártam a sírjánál!

38. nap: Irány Arizona. Dél körül érek Phoenix elővárosába, Sun Citybe, melynek temetőjében újabb magyar pap sírját fotózom, az 1978-ban elhunyt Huber Antalét.

Ezután újabb néhány magánjellegű nap következett, melyekből csak egy érdekes kis történetet említek. Arizona állam északi, sivatagos részén a gyérforgalmú főútról egy koradélután letérve a kocsim elakadt a mély homokban, se előre, se hátra. Első nézésre sehol senki, telefonon elérem a rendőrséget, tőlük megkapom a környék egyetlen autóvontató vállalkozójának számát, de az már csak holnap ér rá. Rövid gyaloglás után kb. 15 percnyi távolságban megláttam néhány szakadt épületet, nekiindultam, hogy segítséget kérjek. Egy indiáncsalád szegényes házikóját találtam meg a nyomorúságos környezetben, fák itt nem nőnek, legfeljebb csak derékig érő cserjefélék. Kint ül egy asszony a tolószékes férjével, meg két kisgyerek, az unokáik. Az otthon lévő munkanélküli fiuk húzott ki végül a homokból a kisteherautójával. Utána gyalog még egyszer visszamentem, hogy az öregeknek is megköszönjem, s beszélgettünk egy kicsit. Csak a menyüknek van munkája egy közeli településen. Néhány nappal később küldtem nekik köszönetképpen egy 50 dolláros csekket. Ez is egy olyan találkozás és élmény volt, amire egy átlagos turistaúton nem kerülne sor.

39. nap: A következő napon hosszú vezetés áll előttem, délelőtt 11:45-kor indulok Phoenixból, és Missouri állam Ada nevű falujába tartok, ahova másnap koradélután 3 körülre kell megérkezzek. Kiszámítom, hogy a megállás nélküli vezetés mellett az éjszaka kb. 3 órára tudok megállni, egy autópálya-parkolóban állok le hajnali fél háromkor, s fél hatkor hajtok is tovább. Ilyenkor sincs ebédszünet, vécére is csak akkor megyek, amikor tankolni kell. Útközben van egy

díjköteles útszakasz, amikor meg kell állnom fizetni, kiderül, hogy csak készpénzt fogadnak el, kártyát nem. Azt az utasítást kapom, hogy miután feljegyezték a rendszámomat, menjek ki a legközelebbi kijáratnál, ott vegyek ki pénzt egy automatából, majd menjek vissza az útszakaszra. Ja, és ha nem a szakasz végéig megyek, hanem valahol előbb letérek (ami nálam is a helyzet volt), akkor kilépéskor visszaadnak egy-két dollárt. A világ legfejlettebb gazdaságának ez a része még nem érkezett meg a 21. századba, pedig autópályáról van szó... Vasárnap délután az eldugott, álmos kis Good Hope temetőt könnyen megtalálom, itt nyugszik Madarász László, az 1848-as szabadságharc belügyminisztere, és egyik lánya, Hermina Madarász Bray. Innen irány St. Louis, a folyóval szemben, Granite Cityben szállok meg egy indiaiak által üzemeltetett „épp-hogy” motelben. Ide este 7 körül érkezem meg, a tegnapi indulástól kezdve tehát 26 órát vezettem egy háromórás éjszakai szünettel, majd a temetőbeli egyórás bóklászás után is hátra volt még újabb három óra.

FOTÓ: DR. TÓTH GERGELY 2023

Good Hope Cemetery, Ada, Missouri

40. nap: egy érdekes egyvelege az útjaimon előforduló dolgoknak: van benne nagyváros (St. Louis), vidéki kistelepülés (Jeffriesburg), kisváros, rendezett vagy elgettósodott (Fairview Heights és Belleville, Granite City, East St. Louis). Van benne detektívmunka (cím- és temetőkeresés, a St. Louisi volt Magyar Házba, ami ma valami cég irodájaként működik, találomra becsöngetés és benti fényképezés), nagyvárosi beton- és hulladékrengeteg, és békés temetői környezet. A nap folyamán több helyszín között ide-oda cikázom, attól függően, hogy a napsütés mikor éri az adott tárgyakat vagy homlokzatokat, így egy-egy helyszínt többször is érintek. (Ma ez könnyű, de a GPS előtti időkben tizedeennyit nem lehetett volna egy nap alatt teljesíteni.) A konkrét sorrend tehát: Granite City volt magyar negyede, East St. Louisban egy volt magyar fogadó épülete,

Fairview Heights-on a néhai magyar lakójáról elnevezett Feher Lane nevű utca, a St. Louis maradék magyarságának otthont adó, bizonytalan sorsú katolikus templom, majd a volt Magyar Ház, aztán a Broadway különböző szakaszain a volt magyar részek, ezt követően a 80 km-re a várostól keletre lévő Jeffriesburgben egy templom, ahol a helyi hívek fogadnak egy jó félórára, utána megint St. Louisban a katolikus templom kertjében a Szt. István szobor magyarnyelvű táblái, Belleville-ben rövid megálló az egyházmegyénél, ahol a leváltárért felelős nővérnek hagyok kereső-üzenetet, aztán újra a Feher Ln., ekkor délután 3 körül járunk, eztán pedig vagy hat helybéli temető végigjárása, egyészen este 7-ig. Ez össztávolságban kb. 200 mérföldet (320 km) tesz ki, csak egy napon és „helyben”, úgy, hogy messzire nem is kellett vezessek. -A St. Louis-i katolikus templomunk műemléki védelem alatt álló volt német templom, 1957 óta a magyar hívek otthona. Ma már csak misszió, vagy misézőhely, talán azért is engedik, hogy a magyarok ottmaradjanak, mert így van, aki ránéz a műemléképületre, mely egy szeméttelnek kinéző lepusztult gyári környezetben, zajos felüljáró mellett áll, igaz, vannak tervek a terület fejlesztésére. Heti egy szentmise van, utána a hó első vasárnapján a közösségi teremben magyar ebéd. Egyébként viszont nincs semmi élet a hét folyamán, az épület bezárva áll. (Megtudom, hogy 2023 augusztusától már csak havi egy vasárnap lesz szentmise...) Kell is a heti ránézés, mert a templom központi fekvése ellenére tulajdonképpen senkiföldjén található, az egyik gyors odamenetelemtől hajléktalant is találok a kertben.

**Szent István szobra St. Louisban, a magyar egyházközség
templomkertjében...**

... és a templom környezete

41. nap: Reggel irány az Illinois-i oldalon másfél órányira lévő Divernon, valamikori bányatelep, ma mezőgazdasági terület. A rengeteg magyar sírt tartalmazó temető végigfésülése jó sok időbe telik. (Érdekes a sírok elrendezése, a függőleges köveken a kifelé, azaz hátrafelé néző felirat iránya, másutt még nem láttam ilyet, de kb. két hónappal később az Őrségben, nevezetesen Szaknyér és Kerkaszomoróc temetőiben váratlanul igen. Lehet, hogy annak idején erről a vidékről kerültek nagyobb számban magyarok a Divernon-telepre?) Utána a központban fényképezek néhány magyar múlttal is rendelkező épületet (pl. boltokat), s a temetkezési vállalkozó is ad útmutatást. Egyre az állam déli csücskében lévő, két órányira lévő Eldorado nevű helyiségben kell lennem, ott a magyar

nagyszülőkkel rendelkező David Bartok fogad a gazdaságán, civilben biológus. Tulajdonképpen egy templomablak miatt jöttem ide, a 2010-ben bezárt hazleton-i Szt. László magyar templom Szent Istvánt ábrázoló ablaka ide került, Bartok egy árverésen vette meg, s beépítette egy stilizált gótikus falszakaszba, mivel a telke egy szép fekvésű részét esküvőkre és egyéb rendezvényekre is kiadja, és fontos neki a magyar származása és annak megismertetése. Kiderül, hogy a dombokon túl itt is működött régen egy kisebb szénbánya Grayson néven, a Sajómercséről elszármazott nagyapja is ott dolgozott, majd később megvette a szóban forgó területet s gazdálkodásból élt. Nyomtatott anyagot is kapok tőlük fénymásolatban, köztük a Titanic segítségére siető Carpathia gőzös utaslistáját, melyen a nagyszülei 1908-ban Amerikába kerültek. Őszintén értékelte a látogatásomat és érdeklődésemet, egy rövid újságcikk ugyan jelent meg néhány éve az ablak sorsáról, de én vagyok az első, akit valóban érdekelt a történet. Végül rékérdezek, hol nyugszanak a nagyszülei, így kimegyünk a temetőbe is, ahol rajtuk kívül még tucatnyi magyar nevet fedezek fel, nyilván a többi bányászról van szó. -Miután itt végeztem, indulok tovább Evansville-be, a szomszédos Indiana államba, egy ottani temetőbeli rövid megálló után pedig nyomás fel északra, este fél 12-re érek szállásomra a Chicagótól nem messze lévő Whitingbe, ahol már harmadszorra a 94 éves Skerl Alfonz atya a vendéglátóm, aki a Kelet-Chicago-i Szentháromság magyar templom utolsó papja volt, annak 2016-os bezárásáig. (Az út legutolsó szakaszán a GPS egy gyorsforgalmi felüljáróra ill. útszakaszra irányít, de amikor kéri, hogy térjek le, a lejáró le van zárva. Ugyanez történik a következő kijáratnál. S hamarosan látom, hogy „Toll Plaza half mile”. Az útdíjra semmi nem utalt a ráhajtáskor, így tulajdonképpen

belekényszerítik az autóst a majdnem 5 dolláros díjfizetésbe. A tisztességes tájékoztatás jegyében. Ebből is érezni Chicago közelségét... A legviccesebb pedig az, hogy a fizetőkapu után vagy 150 méterrel már van egy kijárat, ahol amúgyis muszáj lett volna végre kimennem. Ez tehát 30 méterenként 1 dollárnyi útdíjnak felel meg 😊)

42. nap: Borús időre ébredünk, ezért ma tájékozódó jellegű utakat teszek. Hammond a St. Joseph-St. John katolikus temetőben a Mike Welsh nevű gondnok segít nagyon előzékenyen, Alfonz atyát is jól ismeri. Utána Aurora városba megyek át (Illinois állam), ahol a könyvtárban City Directoryk-ban a valamikori magyar református templom és magyar ház címeit keresem ki.

43. nap: A délelőtti borús, ezért csak 11:30-kor tudok kimenni a terepre, akkor viszont sietve, mert a nap kezd ki-kibukkanni. Hammond két magyar szempontból fontos temetőjét fényképezem. Itt a régi magyar sírok keresésével több óra elmegy, ráadásul nem mindegy, milyen szögben éri a nap a sírköveket, melyek közül soknak a felirata kőbe vésett, elkopott, vagy az évtizedek alatt zuzmóval takart, így a felirat akkor sem olvasható, ha megfelelően éri a napsütés, s persze már akkor sem, ha háttal áll a napnak vagy halványabb a napsütés. Néhány sírfeliratot a csomagtartóban lévő súrolókefével teszek olvashatóvá. Ezután irány a szomszédos Munster, ahol a St. Nicholas görög-katolikus templomot fotózom kívülről, majd East Chicagóban az egyik, feltehetően magyar gyökerű baptista templomot. Ma sem volt egy perc megállás, mind az „ebéd” (azaz az ilyenkor szokásos száraz rágcálnivalók), mind a napközbeni kávé elfelejtődtek.

44. nap: Reggel negyed 8-kor indulás, elsőként a Lynwood-i volt magyar református templomot fényképezem kívülről. Ez a gyülekezet eredetileg, kb. 1900-tól kezdve, Chicago déli részének magyar negyedében volt, de ez már a harmadik helyszíne, mivel a második címükről is tovább kellett költözzenek, mert az a környék is elgettósodott. 8 óra utántól a hammondi St. Joseph-St. John temetőt fotózom, de csak kb. negyed tízig süt a nap, utána masszív viharfelhők érkeznek, megnézem az időjárásjelentést a telefonon, csak 11 után tisztul majd ki az ég. Így gyorsan döntenem kell, hogy ne teljesen vesszen el a két óra, irány Merrillville St. Michael görög-katolikus újabb temploma, melynek 1911-es alapításában magyarok is bizonyítottan részt vettek, s ami a hetvenes évekig az azóta teljesen lepusztult Gary nevű acélvárosban volt, innen jó húsz percrenyire északra, a tó partján. (Erről még bővebben később.) Szóval Merrillville-ben szép zöld külvárosi környezetben van az újabb templom és a hozzátartozó termek, de itt is egyértelműen érződik, hogy a környék változóban van, s nem előnyére... Megérkezésemkor teljesen borús az ég, sehol senki, legalább gyalog körülnézek, s metszőollóval megszabadítom a két sarokkövet az eléjük nőtt hortenziáktól, hogy a kamera hozzájuk férjen. A jó nyalábnyi ágat nem akarom otthagyni, így a csomagtartóba kerülnek. Rövidesen viszont megérkezik a négy éve Szlovákiából meghívott pap, aki nagyon kedvesen megmutatja a templomot belülről is, és kérésemre néhány évfordulás emlékfüzetet is ad a templom történetéről. Eközben a nap is kisüt, sikerül tehát teljesen befejeznem ezt a templomot, nem kell újból külön visszajönnöm.

A „kertrendezés” nyomainak eltüntetése

-Ezt követően irány Gary, innen kb. 15 percre néhány volt magyar kereskedő valamikori üzlethelyiségét fényképezem, köztük a volt Sas patikát a Broadway-en, amiről 1930-40-es újsághirdetésekből értesültem. Utána be az elgettósodott terület közepébe, ahol mindhárom volt magyar templom épülete áll vagy állt, megkeresem a régi Szt. Mihály templom telkét is. A templom helyén ma parkoló van, megvan viszont a paplak, mellette pedig a volt iskolaterem kőbe vésett eredeti felirattal, ma jótékonyági szegénykonyhaként üzemel, előtte az utca tele parkoló autókkal. Ennek végeztével még egy üzlethelyiség hátravan, innen kb. tíz percre, ma valami vegyes-, dohány- és marihuána-bolt, csak annyit mondok, hogy egyáltalán nem bizalomgerjesztő kinézettel. De az is megvan, s gyorsan megyek

vissza Hammondra a két temetőbe. 90 százalékgig sikerül befejeznem a sírok fényképezését, utána azonban délutániba fordul a nap. Közben kiderül, hogy az innen másfél órára lévő South Bendbe tervezett időpontom az ottaniak elfoglaltsága miatt sajnos nem jön össze, így ez egy rövidebb nap lesz, amit az úton töltött jónéhány hét után nem is bánok. Szállásomra visszafelé menet még beugrok East-Chicagóba, lefényképezni két olyan templomépületet, melyek lehettek, vagy melyeknek a helyén állhatott az 1930-as-40-es évek táján a hiányos történetű magyar baptista templom.

FOTÓ: DR. TÓTH GERGELY 2023

A volt Beke-féle vegyesbolt mai helyisége, Gary, Indiana

45. nap: Ma megint hosszabb út áll előttem, vissza kell menjek Dél-Illinoisba, ahol elsőként (majdnem) befejezem Divernon temetőjét, utána az onnan húsz percre lévő Auburn falu temetőjét, ahova

szintén jutott a magyar bányászokból, majd még délebbre Granite Cityben állok meg, aztán a folyó másik partján újfent St. Louisban, s végül még egyszer Divernonban. A mai össztáv kb. 800 mérföld, azaz majd 1300 km...

46. nap: Reggel elbúcsúzom Alfonz atyától, s East-Chicagóban kezdem a vasárnapot már 3/4 9-kor, a két lehetséges baptista templomba kérdezek be. Mindkettő fekete gyülekezet, de szerintük az épületek későbbiek, bár elképzelhető, hogy a magyar baptisták ugyanazon a telken voltak. Viszont ér egy kellemes meglepetés: várakozás közben teszek a kocsival egy kört a környéken, s elmegyek a volt magyar református templom előtt is (ahol hét évvel ezelőtt már jártam), s látom, hogy látszanak az eredeti, magyar nyelvű sarokkövek! 2016-ban ezek le voltak fedve az akkori fekete gyülekezet saját acéltábláival, melyeken az ő nevük szerepelt, de látom, hogy új tulajdonos van, így napvilágra kerültek az eredeti sarokkövek. Ez nagy öröm, mert a honlapomon külön mappát nyitottam a sarokköveknek és épületfeliratoknak, újabb trófea tehát.

Az újra napvilágra került magyar feliratos sarokkő, East Chicago

-Ezután átmegyek a húsz percre lévő, ma is változatlanul lehangoló Garybe. Ott is bekérdezek két fekete templomba, melyek – Kelet-Chicagohoz hasonlóan – ugyancsak lehetnek az ottani magyar baptisták utódépületei, de bizonyosat itt sem tudok meg. (A régi forrásokban gyakran nincsen pontos cím, csak a „templomot építettek a Georgia St. és a 45th Ave. sarkánál” szintű utalások.) Ezt követően fontos képek születnek itt Garyben, a volt magyar Szt. Imre templomba sikerül bejutnom, a feketék istentiszteletre készülnek, de itt igen barátságos a lelkész. -Garyben egyébként a volt magyar környékhez igen közel, kb. egy km-re van Michael Jackson és a 'Jackson 5', a híres testvérek szülőhelye is. Lepusztult házak között van a család volt lakhelye, az emlékhely csinosan

rendbentartva és kitáblázva, de zárva. Nincsenek tehát turistabusz-konvojok, senkit nem látok az utcában. -Délután megállás a két és fél órára keletre lévő South Bendben, ahol a keresett volt magyar templomnál már nem találni senkit, így tankolás után rögtön indulok a négy és fél órára lévő Clevelandbe. Mivel időre kell ott lennem, a fizetős autópályaszakaszokon megyek (a két város között ennek díja összesen kb. 25 dollár). Összesen három be- és kiléptetőkapun kell átmenni, de ezeknél a sorok minden alkalommal zsúfoltak, alkalmanként 4-5 perces várakozással lehet átjutni. Clevelandben megint a Szentkirályi-Pigniczky-házban szállok meg.

47. nap: Irány a bő órára lévő Youngstown, régi, már régóta leszálló ágban lévő acélváros nagy magyar múlttal. A kiterjedt Calvary temetőben töltök vagy 5 órát régi magyar sírok keresésével és fényképezésével. Közben benézek az Alverna nevű, menekült magyar ferencesek által alapított rendházba és templomba, ahol egy ideig a száz évet megélt Katolikus Magyarok Vasárnapja hetilapot is szerkesztették. Ma már nincs magyar jelenlét, viszont a terület ápolt, a művészi Vasfüggöny-keresztutat, az '56-os emlékművet, a mives Szent István szobrot a 64 vármegye címerével, és az emléktáblák falát rendben találom, sőt, épp most állították itt fel a parkban egy másik, már bezárt magyar templom megmentett Szűz Mária szobrát. Estére érkezem meg ismét Duquesne-re, Posta tiszteletesékhez.

48. nap: A reggel borús, anyagválogatással és -rendezéssel töltöm. Kinézek a McKeesport-Versailles temetőbe sírokat azonosítani. Délután negyed 4-kor pedig Petővári Ferenc egyháztag nyitja ki nekünk Pittsburghben a hazelwoodi református templomot (ami a Kárpát-medencén kívül a harmadik legrégebb magyar református gyülekezet, a míg a második Cleveland keleti oldala), ahol 2015-ben

már jártam, de néhány képet meg kell ismételjek. Ezután vissza a McKeesport-Versailles temetőbe, majd Munhallba a St. Mary Magdalene temetőbe, aztán amellet a homesteadi magyar református templom kis temetőjébe, utána fel Homestead-re a református templomhoz külső fényképek miatt, végül még „otthon”, a duquesne-i templomról is készíték néhány külső felvételt.

Duquesne, a magyar református templom bejárata

49. nap: A rossz idő miatt egy gyors alvásra is jut idő délután, egyébként pedig Posta tiszteletesnek segíték olyan könyveket dobozolni, melyeket – a saját pénzén – Erdélybe küld haza

iskoláknak és könyvtáraknak. Este 6-ra McKeesportra megyek a református templomba Borsay tiszteleteséhez, ahol egy jó órát töltök fényképezéssel.

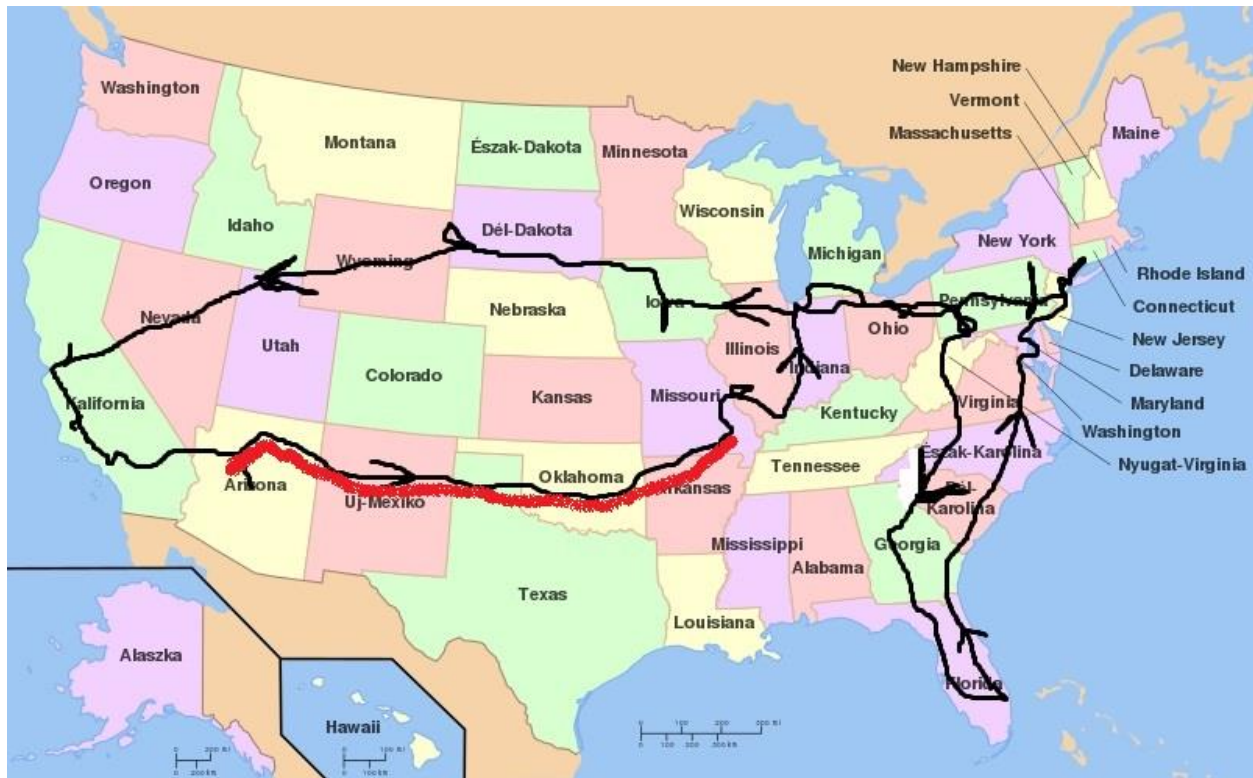
50. nap: Búcsút veszek az áldozatkész Posta-házaspártól, indulás 10 körül, még mindig borús időben. Háromnegyed órával lejjebb, Uniontown táján azonban kibukkan a nap, így rögtön teljes öt órát eltöltök ott. Elsőként a Mt. Macrina nevű görög-katolikus rendház-búcsújáróhely és temetőben, ahol többek között a legfontosabb magyar (származású) püspökök is nyugszanak. Utána a magyar alapítású helyi görög-katolikus templomot nézem meg kívülről, aztán a már rég lebontott magyar református templom helyét fényképezem le, a lengyel klubbal szemben. Végül találomra még két régebbi temetőt keresek fel, mindkettőben bőven találok régesrégi, részben kidőlt vagy kidöntött magyar sírköveket. Ezután Connellsville-ben a volt Szt. Imre templom régi és újabb temetőjében fotózok egy jó órát, gyors megálló magánál a templomnál is, végül rövid megállás Morgantownban a Borsay tiszteletes-család sírjainál, már sötétedéskor. Irány délnek, éjfél előtt állok meg néhány órára egy autópálya-pihenőhelyen West Virginia államban.

51. nap: Hajnali továbbindulás, Atlantába dél körül érkezem, a tavaly felavatott 1956-os emlékműhöz. Várakozás a nap mozgására, sikeres fotózás után fél 3-kor tudok továbbindulni. Este fél 11-re érek Floridába, Clearwaterbe, szállás egy motelben.

Atlanta, a 2022-ben felavatott magyar szabadságharcos emlékmű

52. nap: Utam utolsó napján, július 22.-én délelőtt a Calvary temetőben egy magyar püspök és egy magyar pap nyughelyét fényképezem le, délután rövid megálló Venice-ben a Magyar Háznál, majd még néhány kép erejéig Miami-ban a református templomnál és a mellett álló Kossuth Klubnál. Este hat körül érkezem haza, bő két hónap, 18,400 mérföld (29,440 km, az Egyenlítő háromnegyede), és 451 óra tiszta vezetési idő után.

Utam főbb csapásirányai (az első magánjellegű megállóm kivételével). A pirossal jelölt szakasz volt a 26 órás.